

ГРАМАТИЧНА ПРАВИЛЬНІСТЬ ВЛАСНИХ НАЗВ ЯК ОЗНАКА КУЛЬТУРИ УСНОГО ТА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Запорізька державна інженерна академія, кафедра українознавства

Порівняно з загальними словами літературної мови, написання й вимова яких суворо обмежена правописними та орфоепічними кодексами, регламентація прізвищ виглядає значно слабшою.

Орфографічні й фонетичні варіанти є явищем звичайним і поширеним серед українських прізвищ із тією суттєвою різницею, що кожна з паралельних форм виконує свою юридично-правову функцію як окреме прізвище, а не варіант того самого прізвища.

Значна частина паралельних написань прізвищ зумовлена тим, що вони походять від різних варіантів імен, які становили одне з основних джерел творення власних назв.

Варіювання у вимові й написанні прізвищ пояснюється кількома причинами. На відміну від загальних слів літературної мови, загальнонародних за своїм характером, переважна більшість прізвищ належить окремій групі людей (а то й одній особі), побутує в невеликому колективі, залишаючись невідомою фахівцям, внаслідок чого прізвища значною мірою зберігають і в офіційному вжитку вплив особливостей місцевих говірок, розмовної мови, традицій називання, що склалися в тому чи іншому колективі.

Для деяких словотвірних типів українських прізвищ характерним є побутування двох паралельних форм. У двох варіантах функціонують, зокрема, такі антропоніми:

а) прізвища прикметникового типу з присвійними суфіксами -ів та -ов, -ев(-єв): Павлів, Васків, Русів і Павлов, Русев, Васков, та ін. прізвища на -ів та -ов, -ев(-єв) мають досить чіткий територіальний розподіл – перші характерні для західних областей України, а другі – для східних;

б) прізвища прикметникового типу із суфіксами -івськ(ий) та -овськ(ий), -евськ(ий), -євськ(ий): Кожухівський – Кожуховський, Василівський – Василевський;

в) у двох варіантах побутують прізвища, утворені від основ, що закінчуються на приголосні д, т за допомогою суфікса -ськ(ий). За орфографічною нормою, прийнятою для загальних слів, у цих випадках при збігу кінцевого приголосного основи з суфіксом фонетичні зміни не відбуваються (студент – студентський). Але оскільки прізвища записувалися так, як вимовлялися, більшість антропонімів пишуться із суфіксом -цьк(ий): Головацький (від Головатий), Новохацький (від нова хата);

г) два паралельних написання мають прізвища іменникового типу із суфіксом -іт, -от: Дробіт і Дробот;

д) у групі складних прізвищ слід зазначити паралельне функціонування утворень з нормативним переходом о в і у закритому складі другої частини прізвища і без нього: Кривобік і Кривобок, Лисогір і Лисогор;

е) у кількох варіантах функціонують прізвища іменникового типу на -іль, -оль, -ель: Пігіль, Щоголь, Чепель.